ЖЕНСКИЯТ БУНТ В ИВАНОВО, 1941 г.

Това се случва в края на октомври в Иваново – известният „град на момите“ и голям център на текстилната промишленост на СССР. За това събитие нищо не може да бъде открито във вестниците. Крайно оскъдните в онези страшни дни на октомври 1941 г. новини на Совинформбюро монотонно и потискащо съобщават за „напрегнати боеве на Можайското, Малоярославецкото и Калининското направление“. Нищо не е писано за „ивановския бунт“ и през следващите шест десетилетия. А и днес, след като бившият архив на ЦК на КПСС (сега РГАСПИ, ф. 17, оп. 88, д. 45) е разкрил една от своите тайни, не можем достоверно да кажем доколко уникални (или, напротив, типични) са тези събития.

През есента на 1941 г., след евакуирането на управлението на Народния комисариат на текстилната промишленост от Москва в Иваново, този град окончателно се превръща в „текстилна столица на страната“. Само дето с момците става съвсем зле: мъжете в града (както е очевидно от документите, които ще бъдат посочени по-нататък) са само сред началството, а останалите почти поголовно са взети в армията.

В началото на септември (документът не позволява да се установи точната дата) инструкторът Козлов и отговорният организатор от организационно-инструкторския отдел на ЦК на ВКП (б) Сидоров изпращат до Москва докладна записка „За положението в текстилните предприятия в Ивановска област“. То е твърде тревожно, или с други думи – назрява стачка:

„...В последно време имаше разтакаване на отделни групи работници, които самоволно напускаха работа преди края на работния ден. Подобни факти имаше в три фабрики във Вичугски район... две фабрики във Фурмановски район... и в някои други предприятия в Ивановска област (многоточията заменят дълго изброяване на големи фабрики с брой

на работещите от 7000 до 12 000 души – М. С.). *Работниците изразяват рязко недоволство, а понякога и антисъветски настроения. Обичайните разговори помежду им са, че в тази или онази фабрика са обявили стачка и са им увеличили хлебната дажба до килограм.*

На събрание на работниците от фабрика „Ногин" работничката Кулакова е заявила: „Че нали Хитлер не ни взе със сила житото, сами му го давахме, а сега на нас не ни дават, да не би да го пазят за него?". Работничката Лобова е казала следното: „Ходим гладни, нямаме сили за работа. Началството получава от специален магазин, то може да живее". Помощник-майсторът Соболев и майсторът Кисельов (единствените две мъжки фамилии, всички останали „бунтовници" са жени) *са заявили: „Ако ни вземат в армията, ще покажем на комунистите какво е да ни морят с глад". Работничката от предачната фабрика на комбинат „Болшевик" казала на комунистката Агапова: „Да ни пази бог от победа на съветската власт, а вас, комунистите, всичките ще ви избесят".*

След като констатират фактите на толкова „нездрави настроения", както и някои причини, които ги пораждат *(в столовите е отвратителна мръсотия, в повечето от тях няма канчета и чаши... качеството на храната е крайно ниско, менюто в повечето случаи се състои от супа със зеле, без лук и без каквито и да било подправки) и булгурена каша, направена с вода без мазнини")*, Козлов и Сидоров се ограничават до следните предложения: *„Да се въведат в областния и градския комитет секретари по снабдяването... да се заменят слабите секретари на партийните организации... ръководството на агитационните колективи да се възложи на отговорни работници от областния и градския комитет... да се изпрати в помощ на областния комитет на партията група квалифицирани лектори и докладчици... ".*

Не е известно дали „група квалифицирани лектори" е успяла да пристигне в Иваново, дали са успели да обяснят на гладните тъкачки защо в работническата столова е „отвратителна мръсотия", а началството получава от „специален магазин". Затова пък е известно нещо друго: на 2 октомври гер-

манските войски започват широкомащабно настъпление и седмица по-късно над шейсет съветски дивизии са обкръжени в два гигантски котела – край Вязма и Брянск. След още една седмица последните огнища на съпротива на обкръжените са ликвидирани, а на 16 октомври в Москва започва масова паника, грабежи на магазини и хаотично бягство на изток по всички достъпни пътища. С други думи, започнало е точно това, което предшества падането на Минск, Смоленск, Псков, Орел, Харков... Изглежда че още малко – и в този трагичен списък ще се появи Москва.

При положение че пробив на немците към Волга, Ярославъл и Нижни Новгород е напълно реален, е взето решение за евакуиране на предприятията от Иваново. И точно тук започва бунт.

„Ивановският областен комитет на ВКП (б) в допълнение към съобщението по телефона смята за необходимо по-подробно да се информира ЦК на ВКП (б) за съществуващи антисъветски прояви. Безредици имаше в град Иваново, в Меланжевия комбинат, във фабриките „Дзержински" и „Балашов", както и до известна степен във фабрика „Червена звезда", а също в град Приволжск, в Яковлевския ленен комбинат.

Най-характерни бяха събитията в Меланжевия комбинат. Не е била проведена никаква разяснителна работа сред работниците по въпросите на евакуацията. В резултат на 18 октомври работниците, дошли на работа в 6 часа сутринта, видяха в цеховете част от разглобеното оборудване... Вдигна се шум, чуха се викове: „Ще откарат оборудването, а нас ще ни оставят без работа. Няма да позволим да разглобяват и откарват оборудването"... За да се избегнат по-нататъшна неорганизираност и безредици, беше обявено, че се свиква работническо събрание. То започна в 14 часа. Пристигнаха секретарят на градския комитет, другарят Таратинов, секретарят на областния комитет, другарят Лукоянов, секретарят на Кировския районен комитет, другарят Веселов, директорът на комбината, другарят Частухин (струва си да се обърне внимание, че тук и по-нататък всички началници са мъже). *Думата взе от-*

говарящата за изправността на становете, партийният член Бутенева, която в изказването си заяви: „Жал ви е за становете, но най-напред трябва да изведете семействата си. Всъщност няма да позволим да се извози оборудването". Група активни участници в безредиците започнаха да разбиват сандъците с оборудване с брадви и чукове.

На 19 октомври сутринта събитията в комбината започнаха да вземат по-остър характер. Около 9 часа същата група тъкачки продължи да разбива сандъците с оборудване. Опитите за противодействие, предприети от ръководителите на комбината, не доведоха до нищо. Много работнички започнаха да напускат работа. Около сто и петдесет нахлуха към кабинета на завеждащия предачната фабрика Растригин, който избяга от тях и се скри под един брезент в сортировъчното. Избяга вкъщи и завеждащият тъкачната фабрика Николаев, изплашен от заплахите да бъде убит заради грубост с работничките.

В комбината пристигнаха секретарите на областния комитет, другарите Палцев, Капранов, Енодин и Лукоянов, началникът на областното управление на НКВД, другарят Блинов. В двора на комбината се събраха над 1000 работници – основно жени. Взелият думата секретар на областния комитет, другарят Палцев, ***съобщи за прекратяване демонтажа на оборудването*** (подчертано от мен – М. С.) *и отдаде разпореждане да се пристъпи към сглобяване на вече разглобените станове. Много от присъстващите посрещнаха това заявление одобрително... Част от работниците пристъпиха към работа в нощната смяна, а на 20 октомври заработи целият комбинат.*

Започналото демонтиране на оборудването беше използвано за провокиране на безредици във фабрика „Дзержински" и в Дмитриевска манифактура „Балашов"... На 19 октомври секретарят на партийното бюро на фабрика „Дзержински" Филипов започна да разяснява на работничките защо се провежда евакуация на оборудването, но една от тях се развика: „Нека оборудването да остане на място, а ако дойде Хитлер, ще работим за него". Тогава Филипов заяви: „Нищо няма да оставим на Хитлер, ще го уни-

щожим със собствените си ръце, ще взривим фабриката". Тези му думи бяха незабавно подхванати от провокатори. Чуха се викове, настъпи суматоха. Група неразпознати лица започна да се въоръжава с бобини и машинни части и се нахвърли да бие Филипов и секретаря на партийното бюро на цеха Грабочкина...

Подстрекаваните от провокатори тъкачки поставяха следните искания: „Няма да се върнем на трудовия фронт! Добавете още сто грама хляб! Дайте безплатно по малко от произведеното!". Партийният актив, работниците от районния комитет на ВКП (б) започнаха да разясняват на работничките неправилността на пусканите от провокаторите слухове. В отговор от тълпата се чуха викове: „Не ги слушайте, и те нищо не знаят, лъжат ни вече двайсет и три години. Евакуирали са семействата си, а нас ни пращат на трудовия фронт".

Безредиците в град Приволжск бяха предизвикани от решението да се мобилизират четири хиляди души за изграждане на отбранителен пояс в района на град Иваново. Във фабриките, без каквато и да било разяснителна работа, започнаха да съставят списъци на мобилизирани, като в тях включваха и деца, старци и многодетни майки, което предизвика недоволството на работниците... На 20 октомври сутринта група работнички от Рогачевската фабрика заряза работата и се събра във фабричния двор. Ръководството на фабриката се обърка и със секретаря на партийното бюро Василиев избяга от работничките. Група от 200 – 300 души тръгна по градските улици към Яковлевската и Василиевската фабрика, за да изведе навън и работещите в тези предприятия. Сред тълпата се разнесоха викове: „Няма да отидем на трудовия фронт!", а група провокатори и враждебни личности дори издигнаха лозунга: „Долу съветската власт, да живее татенцето Хитлер!".

Какво става по-нататък? Ами нищо. По-нататък е мълчание, както казва датският принц Хамлет. След като пошумяват и повикват, тълпите от измъчени гладни жени се разотиват по домовете си – някъде още същия ден, а другаде – на втория или третия. Не, не са чакали „татенцето Хитлер", а

просто в даден момент е експлодирало известното в цял свят търпение на руските жени. Изморени са от десетчасовия работен ден, от постоянното лъготене на ситите мъже началници, от изтощителния постоянен страх за заминалите на фронта мъже, от плача на гладните и голи деца. Но дори и в своята „ярост на отчаянието" ивановските тъкачки не отиват по-далеч от искането за „още сто грама хляб" и гарантираното право всеки ден в шест часа сутринта (ако ти провърви и не те сложат нощна смяна) да идват в грохота и праха на тъкачния фабричен цех. Вдигат шум женичките, изкарват си яда на попадналия пред очите им секретар на партийното бюро другаря Филипов и се разотиват.

Но не на всички е позволено ей така да се разотидат по домовете си. Съвзема се властта, отърсва се от първоначалната уплаха и се залавя за привичната си работа – да наказва.

„Областното управление на НКВД предприе съответните мерки за изолиране на антисъветските елементи... Военният трибунал разгледа делата на група активни участници в безредиците в Меланжевия комбинат и осъди С., Е., С., Г., Я. на десет години лишаване от свобода, като на всяка са отнети гражданските права за пет години, а Д. е осъдена на разстрел. Органите на съда и прокуратурата засилиха и преследването за разпространяване на провокационни слухове..."

И нещо като край. Ще попитате, разбира се, как все пак постъпват със секретаря на областния комитет Палцев, който проваля изпълнението на постановлението на Държавния комитет за отбрана за евакуиране на фабриката. Нищо не му правят, нещо повече – точно той, другарят Палцев, пише поднесения по-горе доклад до ЦК на ВКП (б). И това е разбираемо и донякъде правилно. Нали не станове са необходими на отговорните другари, а покорност от страна на работничките, които се докосват до тях. Каквато покорност другарят Палцев осигурява, като ловко укротява вълната на бунта с обещанието да спре демонтирането на оборудването.